DOI: 10.7816/idil-02-06-05

ANADOLUDA ÜRETİLEN KİLİM MOTİFLERİNDEN BUKAĞI MOTİFİ VE BU MOTİFDEN ÇIKAN SERAMİK ÇALIŞMALAR[1]

Yrd. Doç. Dr. Kadir SEVİM[2], Okutman Ayla CANAY [3]

ÖZET

"Kilim", dokuma yaygıların bir türüne verilen isim olarak kısaca tanımlanabilir. Yeryüzünde farklı bölgelerde, farklı kültürlerde pek çok insan belki ihtiyaçtan beklide dekoratif olarak yaşam alanlarında her türlü dokuma ürünlerini kullanmaktadır. Bu dokuma ürünleri, nesiller boyu aktarılan bir geçmişe sahiptir. Günümüzde değişen teknoloji ile birlikte üretim teknikleri değişse de motiflerdeki anlam asıl değerini koruyarak bugüne gelmiştir.

Kilimlerde kullanılan bu motifler bugün pek çok sanatçıyı ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu makalede kilimlerde kullanılan bağlılık motifi tanımlanıp bu motifden etkilenerek yapılan seramik örnekler göreselleriyle anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seramik, Motif.

[1] Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi " Anadoluda Üretilen Kilim Motifleri ve Seramik Sanatında Yorumlanması" isimli tezden üretilmiştir.

[2] Bilecik Şehy Edebali Üniversitesi, Bozüyük Yüksekokulu, Seramik Bölümü, Bilecik,; kadir.sevim@bilecik.edu.tr

[3] Anadolu Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Eskişehir; actek@anadolu.edu.tr

“BUKAĞI” MOTIFS, ONE OF THE RUG MOTIFS PRODUCE IN ANATOLIA AND CERAMIC WORKS INSPIRED FROM THIS MOTIF

ABSTRACT

"Rug" can be defined briefly as a name given to a kind of woven ground cloth. In various parts of the world, many people from different cultures use all kinds of woven products in their living spaces either for necessity or for decoration purposes. These woven products has a past transferred through generations Despite the changes in production techniques along with changing technology in our day, meaning in the ornaments has come to this day preserving its actual value.

The ornaments used in rugs keep on being an inspiration to many artists. In this paper, commitment motive used in rugs will be defined and the ceramic samples made with the influence of this motive will be explained with their images.

Keywords: Ceramics, Motif.

Giriş

Kilim; "havsız, düz yüzeyli, yer yaygısı olarak kullanılan bütün atkı yüzlü dokumalara verilen isim olarak basit bir şekilde de tanımlanır" (Soysaldı, 2009: 379). Anadolu da üretilen bu kilimlere, (düz dokuma yaygılarına), genellikle geleneksel yaşamın devam ettiği yerlerde, dokuyucuların, yalnız kendi kullanımları için ürettikleri dokuma türleridir denilebilir. Çok renkli ve farklı motiflerin bir araya gelmesinden dolayı, bölgelere göre değişen desen çeşitliliklerine rastlanmaktadır.

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmeye başlaması beraberinde hayatını devam ettirebilecek farklı çözümleri de üretmesine neden olmuştur. Atın evcilleştirilmesi, göçer kabilelerin başarısına yol açan en belirgin adımdır. Başarıyı getiren diğer adım ise hem besin, hem de yüksek rakımda ihtiyaçları olan dokuma ve keçeyi üretmek için gerekli yapağı ve kıl gibi sıcak tutan hammaddeyi sağlayan koyun, keçi, deve gibi verimli hayvanların evcilleştirilmesidir. Kilimler ve dokuma yaygılar genellikle soğuktan, dışarıdaki tozdan, rutubetten korunmak için yapılan bir ihtiyaç maddesi olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonraları giderek süsleme özelliği de yüklenmiş ve tekniğin gerekleri içinde geleneksel olma özelliğini kazanmıştır. Zaman içinde de toplumların kendine özgü sanat anlayışını yansıtan bir sanat eseri olma niteliğini kazanmıştır.

Anadolu topraklarındaki buluntular bize kilimin tarihçesiyle ilgili bilgiler vermektedir. Gordion'da Frigyalılara ait (M.Ö.7.yy.) ve şimdiki düz dokuma yaygılara benzer teknikte dokunmuş yün keçi kılı ve keten; sumak, cicim, kilime benzer dokuma parçaları ele geçmiştir. Yine Gordion'da (M.Ö. 690) Megaron 3' de bir odanın zemini üzerinde dokuma parçaları kalıntıları bulunmuştur. (Eroğlu, 2006:13)

Orta Asya'da, Türklerin yaşadığı bölgede ortaya çıktığı ve geliştiği kabul edilen halı ve düz dokuma geleneği, Selçuklular yoluyla Anadolu'ya gelmiş ve gelişimini burada sürdürmüştür. Ancak bir görüşe göre, "düz dokuma yaygılar, belki de halı kadar dayanıklı olmadığı ve daha çabuk yıprandığı için halı gibi günümüze kadar ulaşamamıştır. Bu nedenle de düz dokuma yaygıların örnekleri yok denecek kadar azdır (Deniz Bekir, 2000: 49)

Daha sonraki tarihlere ait dokuma örnekleri ise Altay dağlarında Pazırık'ta bulunmuştur. İ.Ö. 4. Ve 5. Yüzyıllara ait olduğu düşünülen halı parçası bize dönemin dokuma tekniklerine ait bilgileride vermektedir. Anadoluya 11. yy da gelen Türkler beraberinde, keçe, çadır, düğümlü halı gibi malzemelerinin yanında kilim dokumayıda getirmişlerdir. Portatif taşınabilir dokuma aletleri, göçer bir toplum için ideal boyuta yapılarak her gittiklere yere götürme şansıda vermiştir.

Anadolu Türk Kilimlerinde Görülen Motifler

Türkler, göçebe bir toplum olmalarından ötürü, hüküm sürdükleri yerlere kendi kültürlerini götürmüşlerdir. Bulundukları ülkenin sanatından etkilenerek, kendi kültürlerinde harmanlayarak başka sanatlarında doğmasına sebep olmuşlardır. İslamiyetle birlikte resim ve heykelin yasaklanmasıyla Türk sanatkarları süsleme üzerinde yoğunlaşmışlardır. "Türkler, İslam dinini kabul ettikten sonra, bu dinin etkisiyle bitki motiflerini ağırlıklı olarak süslemede kullanmışlardır. Burada bir nokta üzerinde durmakta fayda vardır. İslam dini her zaman sanatçıyı, dolayısıyla sanatı- hadislerin ve kuranın etkisiyle yönlendirmiştir. Bilindiği üzere tasvir yasağı, daha açık bir ifade ile canlıların tasvirini yapmaktan çekinme İslam sanatçısını bitki motifine yönlendirmiştir" (Leloğlu-Ünal, 1999: 526).

Bundan dolayıdır ki, motiflerde bitkisel ve geometrik motif anlayışı vardır. Stilizasyonlar genellikle bu motifler üzerinden yapılmaktadır. Diğer el sanatlarında da motif anlayışı bakımından benzerlikler vardır. Anadolu dokumalarında ortak özelliklerden biri motif çeşitliliğidir. Motifler çeşitli şekillerde biraraya gelerek desenleri oluşturmaktadır. Her yörenin kendine özgü olan bir deseni ve aynı desenin farklı isimleri bulunmaktadır.

Süsleme; çeşitli teknikler uygulanarak ve süslenen şeye hoş bir görünüm kazandırmak için yapılan bir tür desenlemedir.

"Türk süsleme sanatlarının ana unsurlarından biri olan motiflerin zenginliği ve çeşitliliği, bu sanatların tarih boyunca ileri bir düzeye ulaşmasını sağlamıştır" (Şengül, 1990: 3).

Motif ise, toplumların gelenek görenek, zevk, anlayış ve inançlarını sembollerle ifade biçimidir. Motiflerin bir araya gelmesi desenleri oluşturur. Tüm bunlar da süsleme olarak adlandırılır.

Kilimlerde görülen süslemeler bölgelere ve hatta dokuyan kişiye göre farklılıklar gösterir. Motifler genellikle, dokuyucunun kendisinin bir anlam yükleyerek isimlendirmesiyle tanımlanmıştır. "genellikle farklı isimlerde bilinen bu desenler, dokuyucu tarafından çevresindeki eşyalardan, bitkilerden, yaşadığı topluluğun gelenek ve göreneklerinden veya halk arasında anlatılan hikayelerden esinlenerek şekillendirilmiştir. Desenlere verilen isimler gerçekte örnek alınarak meydana getirildiği eşyanın veya bitkinin bazen de bir olayın adıdır" (Ürer, 1999:648-657).

Anadolu Kilimlerinde görülen motifler, taşıdıkları anlamlara göre gruplara ayrılarak tanımlanmıştır. Doğum ve çoğalma ile ilgili olanlar, hayatı simgeleyen motifler ve ölüm ile ilgili olanlar olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Bu motiflerin her biri dokundukları bölgelere göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Doğum ve Çoğalma İle İlgili Motifler: Eli belinde, Koç boynuzu, bereket, insan, saçbağı, küpe,bukağı, sandıklı, aşk ve birleşim, yıldız

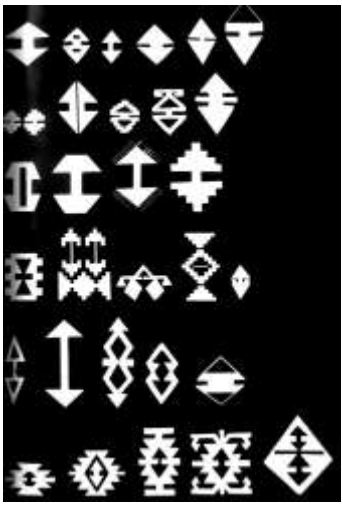
Hayatı Simgeleyen Motifler: Su yolu, pıtrak, el, parmak ve tarak, muska ve nazarlık, göz, haç, çengel

Canı Korumak İçin Kullanılan Motifler: Yılan ve ejder, akrep, kurt ağzı, kurt izi motifi

Ölümsüzlük ve Soy İle İlgili Motifler: Hayat ağacı, im motifi. Ölüm İle İlgili Motifler: Kuş motifidir.

Bu makalenin konusu olan doğum ve çoğalma ile ilgili grupta olan "Bukağı " motifidir. "Bukağı" kelimesi Türkçe'de, atların ön iki ayağına takılan ve onların otlaktan uzaklaşmasını engelleyen iki halkadan oluşan ve onları birleştiren 60 cm'lik bir zincirin adıdır (Erberk, 2002: 76). Kelime anlamına da bakınca bukağı motifinin çıkışı da bize bağlılığı simgelediğini göstermektedir. Sonsuza kadar birlikteliği simgeleyen bu motifin , farklı yorumları bulunmaktadır. Bu yorumlar dokunan bölgeye göre değişiklikler göstermektedir. Aynı zamanda Bukağı Motifi farklı kaynaklarda değişik isimlerlede tanımlanıp, Pranga motifi gibi isimlerle de karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki fotoğraflarda bukağı motifinin kilimlerde kullanılan çeşitleri görülmektedir.

Anadolu dokumalarında aile kurumunun sürekliliğini, aşıkların birbirine olan bağını ve her zaman bir arada olmaları gerektiğini sembolize eder.

Şekil 1: Bukağı Kilim Motifi Çizimi

Şekil 2: Bukağı Kilim Motifleri

http://www.haliyikama.biz.tr/hali-motifleri/bukagi-motifleri.html 3.06.2011

Sonuç

Anadolu Türk Sanatı'nda önemli bir yeri olan kilimlerin üzerinde görülen sembolik motiflerin neredeyse hepsi insana özgü duyguları barındırmaktadır. Bu motiflerden etkilenerek uygulaması yapılan motif Bukağı motifidir. Bu motif "bağlılığı ve aile kurumunun sonsuza kadar birlikteliğini" simgelemektedir. Bu çalışmada günümüz sanat anlayışı içinde bukağı motifini yüzeye işlenen dekor olmaktan çıkarıp, üç boyutlu forma dönüştürerek, motifin devamlılığınıda seramik parçaların birbirine eklenip, çıkartılmasıyla sağlanmak istenmiştir. Çoğu zaman dekoratif özellik içinde motifin anlamı ve söylemek istediği sözün işlevin arkasında kaldığı düşüncesiyle, hepsi birer forma dönüşmüştür. Aynı zamanda Bağlılık kavram olarak, bugünkü dünya anlayışı içinde değerlendirilip, bu kavrama göndermeler eleştiriler yapılmıştır. Anadolu kadınının sessiz bir ifade biçimi olarak kullanılan bukağı motifinden yola çıkarak, kendi başına ayakta durabilen motifin her birleşmede (çoğalmada) söylediği bir söz vardır. Modüler sistemde üretilmişlerdir. Bu yüzden bir modülün eksikliği dengede sorun yaratmaktadır. Bu da tek başına ayakta durabilmeleri için dengenin çok önemli olduğunu göstermektedir. Tıpkı bunları dokuyan kadınların tek başına ayakta durabilmeleri gibi. Yine o kadınlar aile yaşamını devam ettirmek için dengeyi kuran kadınlardır. Bende bu dengeyi seramiklerde kurma çabamla bugünkü bağlılık kavramını sorgulamaya çalıştım..

Seramiklerin uygulamasına başlarken, seçilen bukağı motifinin formunda hiçbir değişiklik yapılmadan olduğu gibi alınmıştır. Fakat gerçek boyutlarına bağlı kalınmadan motif istenilen ölçüde ve boyutta büyültülüp alçıdan modelleri hazırlanmıştır. Daha sonra bu modellerden kalıpları alınmış ve kurutulmak üzere kurutma fırınına konulmuştur. Kalıplar tam olarak kuruduktan sonra döküm tekniği kullanılarak 1000 derecelik döküm çamuru ile dökümleri yapılmıştır. Dökümler rötuşlanıp iyice kuruduktan sonra 950 derece de bisküvi pişirimleri yapılmıştır. Bisküvi pişirimleri yapıldıktan sonra motifleri nasıl düzenleyeceğimize karar verilmiş ve ona göre siyah- beyaz dengesi tasarlanmıştır. Daha sonra bu tasarı doğrultusunda bisküviler sırlanmış ve raku pişirimi için hazırlanmıştır.

Şekil 3: Atölye Çalışması

Şekil 4: Raku Fırını Yanarken

Şekil 5: Seramikler Talaşın İçine Atılıp Redüksiyon Yapılma Aşaması.

Şekil 6: Seramiklerin Talaşın İçine Redüksiyonları Yapılırken.

Bukağı motifinin kullanıldığı seramiklere "Bağlıyım, bağlısın, bağlı" adı verilmiştir. Bukağı motifinin seçilmiş olması ise şöyle açıklana bilir.

Bağlılık kavramı bu yüzyılda çok fazla konuşulan bir kavramdır. Sonsuza kadar birliktelik fikri bugün pek çok insan için mümkün olamayacak bir durum olarak yorumlanabilir. "Bağlıyım bağlısın bağlı" isimli seramik çalışmasında kadınların dünyaya baktığı pencereden bahsediliyor. Bu bakış biçimi kendi içinde çelişkileri de barındırıyor. Aynı siyah ve beyazın bir biri içinde barındırdığı kesin ayırım gibi. Bağlılık kavramı çelişkiler yumağı ile örülmüş bir kavram. Bukağı motifinin seramik yorumunda bir birinden bağımsız olması aslında hareket özgürlüğü kazandırdığı gibi aslında hareketide zorlaştırmaktadır. İstediğimiz parçayı ekleyip çıkararak formlarda değişiklikler yapabiliriz. Bu da bize hayatta yapmayı düşlediğimiz değişiklikleri hatırlatmaktadır. Yada kaçmak istediğimiz ama kaçamadıklarımızı. Çünki parçalardan birileri eksildimi tek başına ayakta durmaları mümkün değildir. Aslında çelişkide burada başlamaktadır.

Şekil 7: Bağlıyım, bağlısın, bağlı I
Ölçü: 50x40x25
Teknik: Raku, Kalıpla Şekillendirme

Şekil 8: Bağlıyım, bağlısın, bağlı
Ölçü: 65x55x 40
Teknik: Raku Pişirimi.

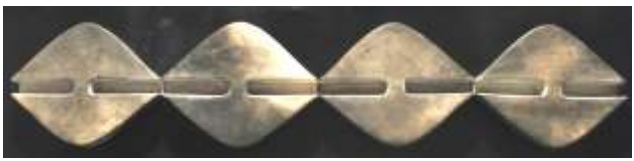
Şekil 9: Bağlıyım, bağlısın, bağlı, III
Ölçü: 65x40x25
Teknik: Raku, Kalıpla Şekillendirme

Şekil 10: Bağlısın
Ölçü: 35x40x50
Teknik: Raku, Kalıpla şekillendirme

Şekil 11: Bağlıyım
Ölçü: 45x70x30
Teknik: Raku, Kalıpta Şekillendirme

Şekil 12: Duvar panosu, Bağlılığa dokunmak.
Ölçü: 100x45
Teknik: Kalıpta şekillendirme, Raku.

KAYNAKÇA

Acar, Belkıs. Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar. İstanbul: Ak, 1975.

Aslanapa, Oktay. Türk Halı Sanatının Bin Yılı. İstanbul: Eren, 1987.

Canay, Ayla. "Anadoluda Üretilen Kilim Motifleri ve Seramik Sanatında Yorumlanması". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Deniz, Bekir. Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygılar. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2000.

Denny, B. Walter. The Classical Tradition İn Anatolian Carpets. Washington: The Textile Museum, 2003.

Erbek, Mine. Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002.

Eroğlu, Nuray. "Kırşehir Kilimleri". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Leleoğlu, Serap Ünal. "Anadolu Türk Sanatında Natürmort Benzeri Düzenlemeler ve Türk Halı Seccadelerindeki Yankıları". Erdem Dergisi 10.28 (1999): 526-534.

Nevber, Gürsu. Türk Dokumacılık Sanatı Çağlar Boyu Desenler. İstanbul: Redhouse, 1988.

Soysaldı, Aysen. Düz Dokuma Teknikleri ve Teknik Desen Çizimleri. Ankara: AKM, 2009.

Ürer, Harun. Emirdağ Afyon Yöresi Düz Dokuma Yaygı Geleneği Ve Bindallı Motifli Kilimler. C. X, T.C. Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 648-657.